

Marta HOFFMANN

Uniwersytet Jagielloński

marta1990.hoffmann@uj.edu.pl

RECENZJA IV NUMERU ROCZNIKA „TEORIA POLITYKI”

Numer IV „Teorii Polityki”, czasopisma utworzonego przez środowisko teoretyków polityki, jest kontynuacją serii poświęconej istotnym zagadnieniom teoretyczno-metodologicznym w zakresie nauki o polityce. Każdy kolejny tom koncentruje się na określonej orientacji, która kształtowała bądź kształtuje myślenie politologów w odniesieniu do badanych przez nich zjawisk. Recenzowany numer skupia się na interpretacjonizmie oraz jego zastosowaniach w jakościowych badaniach nad polityką. Został przygotowany przez Zakład Teorii Polityki Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Napisany przez redaktorów prowadzących prof. Zbigniewa Bloka oraz dr Małgorzatę Kołodziejczak wstęp ukierunkowuje czytelników tomu na to, czym jest zjawisko interpretacji w badaniach społecznych oraz wskazuje na jego hermeneutyczne korzenie w dziełach takich filozofów nowożytnych jak: Wilhelm Dilthey, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, Michel Foucault czy Jacques Derrida. Bez względu na przyjętą przez badaczy postawę hermeneutyczną zwolenników interpretacjonizmu łączy zainteresowanie sensem nadawanym przez jednostki oraz społeczeństwa swoim działaniom¹. Ten trudno uchwytany metodologicznie „sens” można wydobyć za pośrednictwem lektury tekstów, obserwacji ludzkich działań bądź rejestracji zjawisk politycznych, jednak w każdym przypadku wnioski badacza muszą być przefiltrowane przez zbudowane przez niego kategorie analizy jakościowej, by można je było potem zakomunikować innym naukowcom. Według autorów wstępu właśnie to napięcie pomiędzy idiograficzną orientacją badań hermeneutycznych a postulowanym początkowo nomotetyzmem nauk o polityce sprawiło, że interpretacjonizm stosunkowo późno stał się jednym z narzędzi metodologicznych politologów. Podążając tropem wskazanym przez kolejne teksty umieszczone w omawianym tomie, prof. Blok i dr Kołodziejczak śledzą następujące po sobie wątki i etapy adaptowania orientacji interpretacjonistycznej do nauk o polityce, włączając przede wszystkim refleksje Roberta Putnama oraz polskich badaczy, takich jak prof. Tadeusz Klementewicz oraz prof. Jerzy Topolski. Wprowadzenie

¹ Z. Blok, M. Kołodziejczak, *Interpretacja w nauce o polityce – formy obecności* (wstęp), „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 7-10.

do tomu stanowi również swoistą „mapę drogową” dla czytelników, ponieważ nie tylko identyfikuje wewnętrzne zróżnicowanie orientacji interpretacjonizmu, ale wskazuje także na jej różnorodne zastosowania w praktyce badawczej zaprezentowane przez autorów opublikowanych tekstów.

Tekstem otwierającym numer czasopisma jest artykuł prof. Andrzeja W. Jabłońskiego pt. *Interpretacje w naukach społecznych – aspekty teoretyczne i metodologiczne*. Autor postanowił w nim rzucić nieco światła na złożoną problematykę miejsca interpretacji w naukach społecznych, biorąc pod uwagę zarówno jej teoretyczne uwarunkowania, jak i metodologiczne konsekwencje zastosowania. Aby uczynić wywód jaśniejszym, rozpoczyna od stosunkowo obszernego omówienia etymologii pojęcia „interpretacja”, by następnie przejść do nakreślenia znaczenia tego terminu na gruncie nauk politycznych, prawnych oraz badań jakościowych². Relatywnie krótkie przedstawienie problemu w naukach politycznych rekompensują obszernie rozważania na temat różnorodności materiału badawczego podlegającego interpretacji oraz problemów metodologicznych, jakie generuje reinterpretacja oraz rekonstrukcja. W celu uwydatnienia roli podejść interpretacyjnych w naukach społecznych pierwszy merytoryczny rozdział artykułu prof. Jabłoński poświęca tradycji weberowskiej, a dokładniej – miejscu naukowej interpretacji w ramach tzw. socjologii rozumiejącej. Autor przypominał, że według Maxa Webera świat społeczny odróżnia od świata natury obecność działań oraz działań społecznych, które w przeciwieństwie do zachowań – bezrefleksyjnych, powodowanych bodźcami – są nie tylko celowe, ale także wyposażone w sens³. Aby badacz był w stanie opisywać i wyjaśniać życie społeczne, powinien przyjąć perspektywę rozumiejącą, czyli sięgającą do intersubiektywnie konstruowanych znaczeń nadawanych przez działające podmioty. W następnym rozdziale prof. Jabłoński stara się opisać miejsce metod interpretacyjnych w naukach społecznych. Idąc tropem konstruktywistów oraz przedstawicieli nauk historycznych, prawnych oraz dotyczących kultury, zauważa, że stosowanie metod interpretacyjnych ściśle wiąże się z przyjętym paradygmatem w odniesieniu do głównego celu tychże nauk, jakim jest rekonstrukcja oraz próba zrozumienia sensu aktywności działających jednostek przy braku bezpośredniego dostępu do nich. Mimo że badania oparte na interpretacji mogą być z powodzeniem stosowane w naukach społecznych, w związku z tym, że politolodzy korzystają w swojej pracy z wielu źródeł pisanych, autor dużo uwagi poświęca etnografii jako dyscyplinie, w której interpretacja zyskała szczególne znaczenie. Jeśli główne zadanie etnografów stanowi pogłębiony opis życia społecznego grup etnicznych, to bazowanie na źródłach pozwalających na rekonstrukcję ukrytych znaczeń, jakie członkowie owych społeczności nadają wytworom swojej kultury, jest warunkiem *sine qua non* uprawiania nauki w tej dziedzinie⁴. Nie oznacza to jednak, że nauki o polityce – jako subdyscyplina nauk społecznych – nie korzystają z dobrodziejstw podejścia interpretacjonistycznego.

² A.W. Jabłoński, *Interpretacje w naukach społecznych – aspekty teoretyczne i metodologiczne*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 11-15.

³ *Tamże*, s. 15-21.

⁴ *Tamże*, s. 21-24.

Zrozumienie jednostkowych postaw wobec ważnych zjawisk politycznych, a także sensu przydanego transformacjom ustrojowym stanowi, według autora, jedną z głównych osi badań prowadzonych w orientacji jakościowej, czyli polegających na dogłębnym opisie niewielkiej liczby celowo dobranych przypadków. Szczególną rolę odgrywają tutaj indywidualne narracje uczestników analizowanych zdarzeń, które – zinterpretowane z zachowaniem rygorów rzetelności – stanowią bardzo cenne źródło informacji o właściwym, intersubiektywnie nadawanym wielkim historycznym wydarzeniom znaczeniu. Prof. Jabłoński czyni jednak szereg bardzo istotnych zastrzeżeń względem naukowej pracy ze źródłami podlegającymi narracji. Aby takie badanie było czymś więcej niż pogłębioną publicystyką, badacz powinien mieć świadomość rygorów metodologicznych, wykazać się krytyczną selekcją źródeł, przedstawić stosowane kryteria doboru narracji, a także być gotowym na konstruktywną krytykę ze strony potencjalnych recenzentów. Najważniejszą jego cechą, według autora, jest jednakowoż świadomość miejsca narracji w praktyce badawczej, która nigdy nie może zastąpić obiektywizowanego opisu rzeczywistych wydarzeń⁵. Narracja to bowiem swoista opowieść o nich, a nie zapis faktów. Interesującym dla autora przykładem obiektywizowania subiektywnych narracji jest metoda komparatystyczna, prezentowana choćby przez Bevora i Rhodesa. Jednostkowa orientacja badań narracyjnych bywa jednak, zdaniem prof. Jabłońskiego, atutem, w szczególności w sytuacji znacznego oddalenia historycznego od analizowanych wydarzeń. Jak słusznie zauważa, wielość interpretacji jednego zjawiska świadczyć może o jego złożoności oraz rzucić nowe światło na dotychczasowy, społecznie wytworzony sposób jego odbioru. Autor kończy rozdział, wracając do potencjalnych zastosowań podejścia interpretacyjnego w badaniach historycznych, socjologicznych i kulturoznawczych. Kolejny fragment tekstu prof. Jabłoński poświęcił problemowi rozumienia w interpretacji naukowej i opisał jego złożoność, powołując się na kategorie stworzone przez Webera oraz Eriksona. Dla dopełnienia całości obrazu zwrócił także uwagę na konieczność odpowiedniego przygotowania badacza do prowadzenia badań o charakterze interpretacyjnym, nie tylko pod względem naukowym, ale także społecznym. Konieczność obcowania z informatorami bądź uczestnikami wywiadu wymaga bowiem odpowiedniego poziomu empatii oraz wyczulenia na szczególnie istotne w narracji wątki. Ostatni rozdział poświęcony został szeroko omówionemu w literaturze metodologicznej problemowi wyjaśniania w naukach społecznych. Prof. Jabłoński, podsumowując poczynione dotąd refleksje na ten temat, umieszcza (za Ferejohnem) interpretację w nurcie badań odwołujących się do wyjaśnień zewnętrznych, czyli upatrujących przyczyn działania podmiotu w jego preferencjach, motywacjach oraz wyznawanych ideach, a w ostatnim rozdziale zajmuje się rolą badań interpretacyjnych w nauce o polityce, wracając ponownie do prac Bevira i Rhodesa oraz umieszczając je obok innych istotnych paradygmatów w nauce o polityce. Na końcu prof. Jabłoński uchwycił jedną z podstawowych antynomii, z którą zmuszeni są się zmagać politolodzy, jest nią z jednej strony chęć dogłębnego opisania otaczającej nas rzeczywistości społecznej wraz z wyrażeniem sensu nadawanego jej przez aktorów sceny

⁵ Tamże, s. 24-28.

politycznej, a z drugiej – konieczność sprostania rygorystycznym wymogom metodologicznym kładącym nacisk na rzetelność i powtarzalność procedury badawczej. Tekst prof. Jabłońskiego stanowi zatem syntetyczne i wielowątkowe wprowadzenie do dalszych, bardziej analitycznych, artykułów zawartych w tomie.

Na szczególną uwagę zasługuje anglojęzyczny tekst dr Małgorzaty Kułakowskiej z Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ pt. *Interpretive Theories in Political Science*. Porusza on ważki naukowo problem teorii interpretacyjnych w nauce o polityce. Podobnie jak prof. Jabłoński, dr Kułakowska rozpoczyna artykuł, podążając klasycznym tropem Bevira i Rhodesa, którzy umieścili podejście interpretacyjne w opozycji do pozytywistycznego w naukach społecznych, co w pewnym sensie pokrywa się z opozycją wyjaśnianie–rozumienie⁶. Pokazuje, iż podejście interpretatywne jest ściśle związane z bazowym przekonaniem badacza o roli osobistych preferencji polityków w dokonywaniu wyborów politycznych oraz społecznych, a także z pojęciem ludzkiego sprawstwa (*agency*) kształtującego i dynamizującego rzeczywistość społeczną. Autorka w ciekawy sposób umieszcza ujęcie interpretacyjne wśród innych podobnych podejść, dzięki czemu zyskuje ono na precyzji. W swoim tekście, za Schwartz-Shea i Yanow, podkreśla jego związki z konstruktywizmem, jak choćby wspólne tym kierunkom przekonanie o braku obiektywnej, czyli niezależnej od podmiotu poznającego, rzeczywistości społecznej, a także o wielości sposobów ujmowania tych samych zjawisk przez różne podmioty. Ostatecznie autorka pokazuje różnicę pomiędzy konstruktywizmem a interpretacjonizmem, którą widzi w poziomach rozpatrywania każdego z podejść⁷. Przykładowo: przedstawia ona możliwość sytuowania konstruktywizmu w ramach ontologii, a interpretacjonizmu na płaszczyźnie epistemologii, bądź też umieszczania pierwszego w sferze epistemologii, a drugiego – w sferze teorii naukowej. Autorka, za Gibbonsem, przypomina także rolę interpretacji w szerszym kontekście filozofii nauki, wskazując, że także i Thomas Kuhn w swojej koncepcji paradygmatu posłużył się kategorią intersubiektywizmu w odniesieniu do przyjętych sposobów rozwiązywania „łamiłówek”, a Michel Foucault nieustannie podkreślał dyskursywny charakter procesu ustanawiania i reprodukcji zdecentralizowanej władzy. Dr Kułakowska, podobnie jak prof. Jabłoński, sytuuje podejście interpretacyjne w kontekście metodologii oraz metodyki projektów badawczych tworzonych w ramach optyki jakościowej⁸. Za Schwartz-Shea i Yanow prezentuje intrygującą możliwość uznania badań interpretatywnych za osobną względem ujęcia ilościowego i jakościowego kategorię. Ukazuje sytuację badacza stosującego taką metodologię jako unikatową, ponieważ w wysokim stopniu zależną od jego własnych preferencji, wypracowanego sposobu formułowania pytań badawczych, hipotez oraz wniosków, a także abdukcyjnego budowania wyjaśnień. Co istotne, autorka – za Ariadne Vromen – przedstawia interpretacyjną analizę dyskursu jako alternatywną wobec historyczno-instytucjonalnej metody pracy z tekstami w naukach

⁶ M. Kułakowska, *Interpretive Theories in Political Science*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 31-41.

⁷ *Tamże*, s. 31-35.

⁸ *Tamże*, s. 35-39.

politycznych, co sugeruje możliwość jej twórczego zastosowania w odpowiedzi na obserwowaną ostatnio przewagę badań ilościowych w tej dziedzinie.

Tekst *Wyjaśnianie empiryczne a wyjaśnianie interpretacyjne działań politycznych* prof. Andrzeja Czajowskiego z Uniwersytetu Wrocławskiego stanowi dalsze pogłębienie problemu zarysowanego w poprzednich artykułach, a mianowicie dystynkcji pomiędzy wyjaśnianiem empirycznym a wyjaśnianiem rozumiejącym, czyli humanistycznym bądź hermeneutycznym. Autor stawia niezwykle intrygujący problem różnienia pomiędzy wyjaśnianiem a rozumieniem, które czasem są przedstawiane w opozycji do siebie, kiedy indziej jako dwie strony tej samej monety, a jeszcze innym razem jako wzajemnie się warunkujące elementy⁹. Śledząc historyczne przesłanki wykrystalizowania się współczesnego podziału na wyjaśnianie i rozumienie, prof. Czajowski zauważa, że bierze on początek z arystotelesowskiej koncepcji czterech przyczyn warunkujących wiedzę o danym zjawisku, która w epoce nowożytnej została zarzucona w związku z dualizmem na linii racjonalizm–empiryzm. Ostateczne wyrugowanie rozumienia i interpretacji z nauk społecznych miało miejsce w XIX w. i wiązało się z pozytywizmem, którego bazowe założenia zostały opracowane przez Auguste’a Comte’a. W podobnym czasie zapoczątkowano właściwy rozwój socjologii rozumiejącej, który wiązał się z refleksjami Maxa Webera¹⁰. Od tego momentu wyjaśnianie rozumiejące stało się elementem badań społecznych prowadzonych w nurcie jakościowym. Prof. Czajowski odchodzi jednak od prostej dychotomii wyjaśnianie–rozumienie na rzecz modelu integralnego zaproponowanego przez prof. Topolskiego w odniesieniu do badań historycznych oraz prof. Klementewicza względem nauk politycznych. Nie zastępuje on jednak dotychczasowych typów wyjaśniania, jakie znamy z metodologii nauk społecznych, ale uzupełnia je i twórczo przekształca. Autor zastanawia się także nad miejscem wyjaśniania rozumiejącego w badaniach nad polityką i znajduje je w pojęciu dyspozycji, czyli podświadomego impulsu wpływającego na polityczne decyzje jednostek, a na poziomie zagregowanym – społeczeństw. Naukowe docieranie do tychże dyspozycji jest możliwe przede wszystkim dzięki poprawnej metodologicznie interpretacji znaczeń nadawanych przez jednostki swoim działaniom. Aby uczynić wywód bardziej zrozumiałym, autor ilustruje problem wyjaśniania w naukach o polityce na przykładzie badań ankietowych przeprowadzonych przed polskimi wyborami parlamentarnymi w roku 2019¹¹. Na ich podstawie pokazuje odnaleziony przez interpretatora ankiety związek pomiędzy wyznawaniem określonych wartości a oddaniem głosu na daną partię polityczną. Jednak co w sytuacji, gdy ta zależność nie zachodzi, tzn. skutek nie jest spowodowany opisaną przyczyną? Według autora właśnie to jest moment, w którym badacz powinien uruchomić warsztat wyjaśniania rozumiejącego, które wprawdzie nie doprowadzi do wytłumaczenia wyników głosowania, ale pomoże odbiorcy badań pojąć, dlaczego wyglądają one w taki, a nie inny sposób. Mechanizm wyjaśniania

⁹ A. Czajowski, *Wyjaśnianie empiryczne a wyjaśnianie interpretacyjne działań politycznych*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 43-60.

¹⁰ *Tamże*, s. 44-47.

¹¹ *Tamże*, s. 48-55.

rozumiejącego został z kolei przekonująco zaprezentowany przez ukazanie hipotezy geopolitycznej postawionej przez Przemysława Żurawskiego vel Grajewskiego podczas wykładu w 2019 r. nawiązującego do wypowiedzi izraelskiego rządu piętnującego antysemityzm Polaków. Na podstawie przedstawionych przykładów autor stwierdza, iż rozumiejący model wyjaśniania – nawet jeśli nie dostarcza niezbędnych dowodów na poparcie sformułowanych hipotez – bez wątpienia pomaga badaczowi w naukowym uporządkowaniu otaczającej go rzeczywistości społeczno-politycznej, i w tym sensie stanowi niezbędny element metodologicznego zaplecza nauk społecznych.

Artykuł „*Zewnętrzność*” interpretacji. *Badanie polityki w ujęciu eksteralistycznym* dra habilitowanego Filipa Pierzchalskiego z Uniwersytetu Warszawskiego problematyzuje z kolei interpretację, ukazując ją na tle założeń solipsyzmu metodologicznego, czyli skrajnie indywidualistycznej orientacji badawczej, na gruncie której wszelkie twierdzenia formułowanie w odniesieniu do rzeczywistości społecznej są jedynie odzwierciedleniem indywidualnej wizji świata badacza uzależnionej od jego aktualnego stanu psychicznego¹². Dr Pierzchalski stawia zagadnienie interpretacji w centrum problemu, jakim może być dochodzenie do wykluczających się konkluzji przez dwóch badaczy operujących tym samym językiem, tymi samymi założeniami bazowymi, tym samym modelem racjonalności oraz poruszających się w tej samej płaszczyźnie znaczeniowej. Wnikliwie analizując hipotetyczną sytuację, w której dwóch politologów wypowiada sądy na temat obserwowanego zachowania lidera politycznego, pokazuje on, iż każda z opinii jest uwarunkowana indywidualnymi przesłankami, doświadczeniami, nastawieniem emocjonalnym oraz sposobem interpretacji zastanej sytuacji¹³. Wychodząc z założenia, że nauka powstaje w sposób społeczny, wskazuje na dwie zasadnicze trudności, które sprawiają, że badaczy nie można nazwać zamkniętymi monadami: wytworzone społecznie kategorie i pojęcia, w których są zanurzeni, jeszcze zanim podejmą się interpretacji świata zewnętrznego, oraz wymóg intersubiektywnej komunikowalności języka, którym operują. Obydwa te elementy wraz z immanentną dla dyskursu naukowego koniecznością wątpliwości i poddawania subiektywnych sądów krytyce sprawiają, że solipsyzm metodologiczny daje się uzasadnić jedynie po wciągnięciu go w szerszy kontekst „wspólnoty uczonych”.

Artykuł prof. Bartosza Brożka z Uniwersytetu Jagiellońskiego pt. *Legal Interpretation: Towards a New Paradigm?* wprowadza nas z kolei w problemy wiążące się z interpretacją w naukach prawnych, którymi autor zajmuje się z perspektywy pojęcia znaczenia zakotwiczonego związanego z naukami kognitywnymi¹⁴. Nauki kognitywne, jak wskazuje prof. Brożek, znacznie rozwinęły naszą wiedzę o roli wyobraźni w doświadczaniu różnego rodzaju zjawisk. Samo pomysłenie o pewnym działaniu aktywuje tysiące neuronów w mózgu i stymuluje nas do działania. Jak pokazały przytoczone w artykule eksperymenty, komórki nerwowe są w większym stopniu aktywowane,

¹² F. Pierzchalski, „*Zewnętrzność*” interpretacji. *Badanie polityki w ujęciu eksteralistycznym*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 61-77.

¹³ *Tamże*, s. 65-72.

¹⁴ B. Brożek, *Legal Interpretation: Towards a New Paradigm?*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 79-92.

gdy doświadczenie zostaje zapośredniczone przez język. To dzięki językowi jesteśmy w stanie nie tylko wyrażać, ale także interpretować otaczającą nas rzeczywistość, w tym również – o wiele bardziej abstrakcyjną – rzeczywistość prawną¹⁵. Dzieje się tak dzięki dwóm, zilustrowanym przez autora przykładami, procesom: generalizacji i mapowania strukturalnego. W ujęciu prof. Brożka interpretacja i rozumienie stanowią naturalny element wzajemnych interakcji pomiędzy tworzoną społecznie wiedzą podmiotu o świecie oraz językiem, w którym ją wyraża. Te spostrzeżenia mają szczególne znaczenie w odniesieniu do języków specjalistycznych, obejmujących także język prawny. Charakteryzując proces abstrahowania i rozumienia w tym przypadku, autor stosuje trzy podstawowe kognitywistyczne pojęcia, jakimi są: egzemplifikacja, parafraza oraz zakotwiczenie¹⁶. Dzięki nim podmiot poznający jest w stanie zrozumieć naturę bytów prawnych. Artykuł pokazuje zatem, że interpretowanie oraz pojęcie rozumienia są nie tylko właściwościami szeroko pojętej humanistyki, ale także nauk o charakterze formalnym.

Dr Xymena Kurowska z Uniwersytetu Środkowej Europy w tekście zatytułowanym *Interpretive Scholarship in Contemporary International Relations* analizuje rolę podejścia interpretatywnego w nauce o stosunkach międzynarodowych¹⁷. Rozpoczyna od syntetycznego przypomnienia głównych cech interpretacjonizmu, takich jak monizm względem badanych obiektów, uwikłanie w językową sieć znaczeń, zakorzenie wśród badaczy wartościowanie oraz intersubiektywizm analizowanych norm i wartości, a także wyjaśnianie abdukcyjne¹⁸. Każdy z opisanych wyróżników został zilustrowany interesującymi przykładami z literatury naukowej z zakresu stosunków międzynarodowych, poczynając od badań poświęconych samym badaczom autorstwa Cohn, a kończąc na analizach z poziomu makro odnoszących się do międzynarodowego społeczeństwa. Autorka nie poprzestaje jednak na egzemplifikacji, ponieważ w swoim artykule podjęła się także wnikliwej analizy wybranych studiów z zakresu stosunków międzynarodowych, w ramach których uczeni w sposób udany zastosowali metody narracyjne, jak miało to miejsce w przypadku Cecelii Lynch, Felixa Ciuty, Antje Wiener oraz Lee Ann Fujii¹⁹. Ukazane studia świadczą o tym, że interpretacjonizm nie tylko jest obecny w nauce o stosunkach międzynarodowych, ale znajduje również zastosowanie na różnych polach analizy stosunków międzynarodowych, takich jak polityka bezpieczeństwa, prawa człowieka, powstawanie norm międzynarodowych czy polityka zagraniczna.

Prof. Janusz Węgrzecki z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w artykule *Teoria polityki – powszechność interpretacjonizmu na przykładzie rekonstrukcji* podjął bardzo interesującą refleksję nad obecnością procesu interpretowania niemal na każdym etapie badań, nawet tych zaliczanych do nauk ścisłych

¹⁵ *Tamże*, s. 82-88.

¹⁶ *Tamże*, s. 85-91.

¹⁷ X. Kurowska, *Interpretive Scholarship in Contemporary International Relations*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 93-107.

¹⁸ *Tamże*, s. 95-101.

¹⁹ *Tamże*, s. 96-105.

i przyrodniczych²⁰. Powszechność postawy interpretacjonistycznej wśród badaczy społecznych okazuje się nie do podważenia. Ta konstatacja zyskuje szczególne znaczenie w obrębie teorii polityki, która sama w sobie jest uwikłana w uznawane przez badacza normy i wartości, oddziałujące na jego preferencje odnośnie do wyboru przedmiotu badania oraz interpretacji różnego rodzaju zachowań politycznych. Jak wskazuje autor, interpretacja uobecnia się jeszcze wcześniej – już na etapie wyboru konkretnej perspektywy teoretycznej, która następnie dostarcza języka opisu badanych zjawisk politycznych. Decyzja podyktowana jest wyznawaną przez badacza metateoretyczną ideologią, która z kolei sama w sobie stanowi określoną interpretację rzeczywistości. Mając to na względzie, autor kieruje swoją uwagę na problem rekonstrukcji, sytuującej się pomiędzy filozofią a empirycznie zakotwiczoną teorią²¹. Badacz stosujący metodę rekonstruowania jest na każdym etapie uwikłany w konieczność selekcji i interpretacji uzależnionych od przyjętego przezeń stanowiska teoretycznego. Aby bardziej sprecyzować ten problem, prof. Węgrzecki podjął się pokazania go na przykładzie personalizmu, który ujmuje jako perspektywę „godnościową”. Wykazuje on, że wszystkie nauki polityczne są odgórnie wpisane w ograniczoną bądź nieograniczoną antropologię, która w centrum swego zainteresowania stawia człowieka i przyrodzone mu prawa wynikające w fakt, że jest istotą ludzką. Według autora każde badanie społeczne jest zgodne z personalistyczną interpretacją człowieka, ponieważ odnosi się do niego jako do bytu relacyjnego.

Z kolei tekst prof. Dietera Teicherta z Uniwersytetu w Konstancji pt. *Hermeneutics: Polity, Politics, and Political Theory in Gadamer's Philosophical Hermeneutics* stanowi kolejne, bardzo cenne uzupełnienie opublikowanego tomu, ponieważ traktuje o wpływie prac Hansa-Georga Gadamera, czyli poniekąd twórcy hermeneutyki²², na teorię polityki oraz badania o charakterze politologicznym. Autor śledzi wczesne dzieła filozofa poświęcone w szczególności moralnej filozofii Platona i arystotelesowskiej etyce, by wykazać, że Gadamer dość wcześnie zwrócił uwagę na fakt, iż ludzka wiedza praktyczna musi obejmować ciągły proces interpretowania, by mogła przynosić oczekiwane efekty. W tym sensie refleksje Arystotelesa były dla Gadamera pierwszą próbą połączenia etyki i polityki. Prof. Teichert zwrócił także w swoim artykule szczególną uwagę na sztandarową pracę niemieckiego filozofa pt. *Prawda i metoda* po to, by wykazać, że wiedza o człowieku oraz jego relacjach z innymi nie byłaby pełna, gdyby miała polegać jedynie na zbieraniu o nim danych. Aby uchwycić nieskończone bogactwo życia społecznego we wszystkich jego wymiarach, niezbędne jest pojęcie znaczenia i sensu nadawanego działaniom w życiu społecznym przez jego uczestników, które mogą być wydobyte jedynie za pomocą interpretacji. Prof. Teichert pokazuje, że Gadamer rozwinął w tym względzie egzystencjalistyczne refleksje Martina Heideggera, umieszczając

²⁰ J. Węgrzecki, *Teoria polityki – powszechność interpretacjonizmu na przykładzie rekonstrukcji*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 109-122.

²¹ *Tamże*, s. 111-122.

²² D. Teichert, *Hermeneutics: Polity, Politics, and Political Theory in Gadamer's Philosophical Hermeneutics*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 123-138.

rozumienie w kontekście języka, historii i tradycji warunkującej bycie jednostki²³. Autor potwierdza tu obserwacje zawarte we wcześniejszych artykułach zamieszczonych w omawianym numerze, wnioskując, że interpretator – bez względu na fakt przyjęcia odpowiednich rygorów metodologicznych – zawsze w procesie interpretowania pozostaje częścią przedmiotu swoich badań. Więcej, uświadamia nam, iż samo zaaplikowanie procedury interpretowania do badań społecznych jest formą docenienia i dowartościowania człowieka jako istoty, której twórcze działania nie mieszczą się w sztywnych ramach wyznaczonych przez technicznie pojętą wiedzę naukową.

Artykuł pt. *Władza i to, co politycznie nieokreślone: niewczesne rozważania o dekonstrukcji* autorstwa prof. Jana P. Hudzika z Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie bierze na warsztat pojęcie dekonstrukcji powstałe w obrębie francuskiej myśli poststrukturalistycznej i postmodernistycznej. Sytuując Jacques'a Derridę i Michela Foucaulta w realiach dynamicznie rozwijającej się gospodarczo Francji, pokazuje, że ich filozofia była odpowiedzią na paradoksy współczesnego świata, wśród których szczególną rolę odgrywa problem niewidocznego zniewolenia jednostki w dobie kultu niezależności²⁴. Dekonstrukcja stanowiła dla nich zatem nie tyle narzędzie zdobywania wiedzy o człowieku, ile swoistą drogę do emancypacji politycznej i społecznej poprzez uświadomienie sobie podstawowych mechanizmów i procesów ujarzmania wolności. Autor niezwykle barwnie przedstawia poststrukturalistyczne obnażanie iluzji związanych z dwoma wielkimi narracjami, jakimi były kapitalizm i komunizm podczas zimnej wojny. Argumentuje, że manifestowane przez te systemy wartości nie miały nic wspólnego z rzeczywistym dobrem jednostki i – w tym sensie – stanowiły jedynie kolejne wielkie narracje strukturyzujące rzeczywistość polityczną, gospodarczą i społeczną²⁵. Stanowisko Derridy i Foucaulta unaocznilo nam przede wszystkim immanentność relacji władzy we wszelkich przejawach życia społecznego. Jedynym elementem podlegającym zmianie na przestrzeni wieków są formy, jakie władza ta przyjmuje (np. systemy penitencjarne, kliniki, ośrodki odosobnienia). Jak argumentuje prof. Hudzik, zarówno jeden, jak i drugi filozof wykonali kolosalną pracę nie tylko względem ukazywania indywidualnych strategii samokontrolnych będących wyrazem zinternalizowanego przez społeczeństwo pojęcia porządku, ale także sztuczności systemów, które ten porządek tworzą i starają się uczynić go dla jednostki „naturalnym”. Autor broni stanowiska poststrukturalistycznego przed zarzutami o antynaukowość poprzez wskazanie właśnie na analizę dekonstrukcyjną jako sposób na uchwycenie przeciwstawionej tożsamości różnicy tkwiącej w przedmiotach badania, spełniającej warunki ogólności i owocności zaproponowane przez Thomasa Kuhna. Dodatkowo optyka poststrukturalizmu służyć może nie tylko ujawnianiu ukrytych relacji władzy w polityce, ale także w świecie nauki, gdzie dochodzi do symbolicznie rozumianej „przemocy” ideologicznej opartej na żądaniach powtarzalności, rygoryzmu

²³ *Tamże*, s. 128-135.

²⁴ J.P. Hudzik, *Władza i to, co politycznie nieokreślone: niewczesne rozważania o dekonstrukcji*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 139-166.

²⁵ *Tamże*, s. 142-148.

metodologicznego, obiektywizmu i neutralności²⁶. Na tym gruncie filozoficznym nawet państwo i prawo są kolejnymi formami iluzji prezentowanej konsumpcyjnie nastawionej masie ludzkiej, a dekonstrukcja – jedynym, choć budzącym opór – sposobem jej wyrażenia.

Tekst prof. Artura Laski z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy pt. *O niezbędności politologicznej interpretacji – subiektywność i narracyjność jako determinanty warsztatu politologa* pomaga z kolei spojrzeć na problem narracji jako elementu wyposażenia metodologicznego politologa²⁷. Jeśli – co wielokrotnie pojawiało się w poprzednich tekstach – zjawiska społeczne i polityczne są zanurzone w subiektywnych interpretacjach wydarzeń, to ujawnienie przez politologa mechanizmów ich kształtowania się w sposób oczywisty wymaga zaangażowania metodologii interpretatywnej, czyli nastawionej na twórcze, lecz poprawne naukowo wydobywanie sensu z zachodzących procesów politycznych, zwłaszcza w debacie publicznej. Autor w swoim tekście zwraca szczególną uwagę na metodę analizy dyskursu jako tę, która umożliwia zrozumienie i uporządkowanie zestawu ukrytych norm, wartości oraz reguł rządzących publiczną dysputą nad ważkimi społecznie kwestiami. Badania politologiczne prowadzone w tym duchu nie mają zatem na celu przedstawienia obiektywnego stanu teje debaty, lecz zaprezentowanie wielu możliwości prowadzenia politycznej narracji, uzależnionych od przyjętego systemu aksjonormatywnego²⁸. Autor nie ukrywa, że politolog-interpretator częściej podejmuje domysły, niż opisuje rzeczywistość, lecz przed oskarżeniami o zbytni subiektywizm chroni go przyjęta w dyskursie naukowym zasada merytorycznej i uzasadnionej krytyki. W tym sensie artykuł jest istotnym uzupełnieniem spojrzenia na problem interpretacji z perspektywy metodologa.

Nieco inne, bardziej interdyscyplinarne ujęcie zostało przedstawione w tekście pt. *Interpretacja funkcji w socjobiologicznych koncepcjach polityki* prof. Jana Noconia z Uniwersytetu Gdańskiego, gdzie autor pokazuje przykład socjobiologicznej interpretacji rzeczywistości społecznej²⁹. Bazując na założeniach klasycznych ewolucjonistów, socjobiolodzy stworzyli swoistą narrację w odniesieniu do mechanizmów i wytworów życia społecznego opierającą się na pojęciach adaptacji i eliminacji. Według autora trzy główne składniki teje narracji to: przekonanie o teleologicznym, czyli celowościowym, charakterze procesu politycznego, który odbywa się w zgodzie z imperatywem rywalizacji w walce o przetrwanie; determinizm w sposobie pojmowania wewnętrznej organizacji działań politycznych ujętych w ramy wyjaśnień genetycznych; dialektyka funkcji, pozwalających konceptualizować sferę zachowań politycznych w złożonej perspektywie relacji między czynnikami je determinującymi³⁰. Mimo pewnych problemów

²⁶ *Tamże*, s. 154-166.

²⁷ A. Laska, *O niezbędności politologicznej interpretacji – subiektywność i narracyjność jako determinanty warsztatu politologa*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 167-182.

²⁸ *Tamże*, s. 172-181.

²⁹ J. Nocon, *Interpretacja funkcji w socjobiologicznych koncepcjach polityki*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 183-195.

³⁰ *Tamże*, s. 186-192.

w szerokim zastosowaniu wyjaśnień socjobiologicznych w naukach politycznych, związanych przede wszystkim z daleko posuniętym redukcjonizmem perspektywy społecznej, autor zauważa, że socjobiologia stanowi interesujący przykład naukowej reinterpretacji stosowanych do tej pory w politologii pojęć i kategorii przefiltrowanych przez inspiracje naukami biologicznymi. To także kolejny przykład potwierdzający tezę, iż interpretacjonizm jest cechą niemal każdej orientacji w teorii polityki.

Byłoby błędem sądzić, że IV tom „Teorii Polityki” obejmuje jedynie teksty ograniczające się do perspektywy europejskiej. Amerykańskie spojrzenie na problem hermeneutyki w polityce Abrahama Lincolna przedstawił prof. Terence Ball z Arizona State University w artykule *Lincoln's Deadly Hermeneutics*³¹. Autor rozpoczyna od niepokojącego przedstawienia interpretacji jako narzędzia bezwzględnej eliminacji przeciwników politycznych w Związku Radzieckim w czasach stalinowskiego terroru, mającego korzenie w przydaniu jednej wersji marksizmu roli dogmatu oraz odmówieniu prawomocności innym jego wariantom. Tym samym, jak argumentuje autor, interpretacja wychodzi poza ramy twórczego procesu pozwalającego wzbogacić wiedzę o człowieku, a staje się mieczem obosiecznym, który – odpowiednio ukierunkowany – nosi w sobie potencjał destrukcyjny i śmiertelności. W centrum swojego artykułu prof. Ball umieścił hermeneutyczną interpretację Deklaracji Niepodległości dokonaną przez Abrahama Lincolna w celu zwalczania problemu niewolnictwa na Południu. Prezydent potraktował Deklarację nie tylko jako środek do osiągnięcia politycznego celu, jakim było uniezależnienie się od Wielkiej Brytanii, ale także jako projekt dla przyszłych pokoleń Amerykanów zasadzający się na stwierdzeniu, że „wszyscy ludzie są równi”³². Ten fakt tłumaczył jego krytyczne stanowisko wobec problemu niewolnictwa, które było jawnie sprzeczne z Deklaracją. Prof. Ball pokazuje, że spór w tej kwestii to nie tyle konflikt wartości politycznych, ile zderzenie dwóch odmiennych interpretacji tego samego dokumentu, a przede wszystkim zakresu określenia „wszyscy ludzie”. W podobny sposób autor podchodzi do szerokiej interpretacji zapisów amerykańskiej Konstytucji dotyczących uprawnień prezydenta w czasie wojny, która pozwoliła mu znieść niewolnictwo w stanach północnych³³. Ostatecznie, według prof. Balla, to odpowiednio przygotowana interpretacja zapisów Konstytucji w świetle Deklaracji Niepodległości przyniosła amerykańskiemu prezydentowi nie tylko sławę, ale i przesądziła o losach niewolnictwa w Ameryce.

Recenzowany tom zamyka tekst prof. Russella Hansona z Indiana University Bloomington pt. *Original Intent and Popular Government: A Madisonian Perspective*, w którym analizuje on spór pomiędzy Alexandrem Hamiltonem a Jamesem Madisonem z 1791 r. dotyczący sprawy konstytucyjności banku narodowego³⁴. W nieco podobny sposób, jak zaprezentowano w poprzednim artykule, autor analizuje dwie

³¹ T. Ball, *Lincoln's Deadly Hermeneutics*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 197-215.

³² *Tamże*, s. 207-211.

³³ *Tamże*, s. 209-215.

³⁴ R.L. Hanson, *Original Intent and Popular Government: A Madisonian Perspective*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, s. 217-240.

możliwe postawy wobec tego problemu w świetle hermeneutycznym. Hamilton we wspomnianym sporze był zwolennikiem nieco bardziej liberalnego podejścia do interpretacji zapisów Konstytucji, na gruncie którego Kongres dysponował dyskrecjonalnymi uprawnieniami do zaciągania pożyczek w banku, podczas gdy Madison opowiadał się za interpretacją wąską, postulującą większą niezależność banku. Jak przekonuje autor, idee Madisona – dotyczące także fundamentalnych kwestii, jak sposób ratyfikacji Konstytucji czy mechanizmów *checks and balances*, które znalazły oddźwięk we współczesnym amerykańskim systemie politycznym – wywodziły się nie tyle z wyznaczanych przez niego wartości, ile z przyjętego przez niego sposobu interpretacji aktu prawnego³⁵.

Podsumowując, IV numer czasopisma „Teoria Polityki” stanowi bardzo cenną i inspirującą intelektualnie pracę grupującą teksty o charakterze zarówno teoretycznym, jak i praktycznym oraz pokazującą zróżnicowane możliwości interpretacji samego podejścia interpretacyjnego. Zgodnie z ideą autorów tekstów umieszczonych w tomie interpretacja jest czymś znacznie więcej niż tylko jednym z możliwych sposobów ujmowania rzeczywistości społecznej. Stanowi nieodłączny składnik uprawiania nauki, ponieważ wyprzedza badacza i kierkuje jego zainteresowania na określony wycinek rzeczywistości. Ponadto może być również, jak pokazali poststrukturaliści, środkiem emancypacji podmiotu z okowów władzy albo narzędziem oddziaływania politycznego, jak mogliśmy się przekonać podczas lektury tekstów autorów amerykańskich. Recenzowany tom przedstawia omawiane podejście w sposób zróżnicowany, wielogłosowy, a jednocześnie uwzględniający jego zalety i słabości w naukach społecznych, umieszcza także badania interpretacyjne w gronie najważniejszych orientacji współczesnej humanistyki. Dzięki temu z powodzeniem kontynuuje on dotychczasową serię tomów charakteryzujących się wysokim poziomem merytorycznym i po raz kolejny stawia „Teorię Polityki” w grupie indeksowanych polskich i zagranicznych czasopism o wyróżnionych standardach naukowych.

BIBLIOGRAFIA

- Ball T., *Lincoln's Deadly Hermeneutics*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.024.11790>.
- Blok Z., Kołodziejczak M., *Interpretacja w nauce o polityce – formy obecności* (wstęp), „Teoria Polityki” 2020, nr 4.
- Brożek B., *Legal Interpretation: Towards a New Paradigm?*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.017.11783>.
- Czajowski A., *Wyjaśnianie empiryczne a wyjaśnianie interpretacyjne działań politycznych*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.015.11781>.
- Hanson R.L., *Original Intent and Popular Government: A Madisonian Perspective*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.025.11791>.

³⁵ *Tamże*, s. 232-239.

- Hudzik J.P., *Władza i to, co politycznie nieokreślone: niewczesne rozważania o dekonstrukcji*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.021.11787>.
- Jabłoński A.W., *Interpretacje w naukach społecznych – aspekty teoretyczne i metodologiczne*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.013.11779>.
- Kuławowska M., *Interpretive Theories in Political Science*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.014.11780>.
- Kurowska X., *Interpretive Scholarship in Contemporary International Relations*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.018.11784>.
- Laska A., *O niezbędności politologicznej interpretacji – subiektywność i narracyjność jako determinanty warsztatu politologa*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.022.11788>.
- Nocoń J., *Interpretacja funkcji w socjobiologicznych koncepcjach polityki*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.023.11789>.
- Pierzchalski F., *„Zewnętrzność” interpretacji. Badanie polityki w ujęciu ekternalistycznym*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4.
- Teichert D., *Hermeneutics: Polity, Politics, and Political Theory in Gadamer’s Philosophical Hermeneutics*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.020.11786>.
- Węgrzecki J., *Teoria polityki – powszechność interpretacjonizmu na przykładzie rekonstrukcji*, „Teoria Polityki” 2020, nr 4, <https://doi.org/10.4467/25440845TP.19.019.11785>.